

Raff, Joachim (1822-82)

Tysk-schweizisk tonsättare, pedagog och pianist

Raff föddes i Schweiz nära Zürich men levde större delen av sitt tonsättarliv i Tyskland. Hans uppväxt har en del likheter med Schuberts; fadern var skollärare och ville att sonen skulle fortsätta i denna bana. Det var också under de första åren som lärare som han förkovrade sig musikaliskt på olika instrument, men pianot blev hans huvudinstrument. Som tonsättare får han sägas vara autodidakt. Tydligt går det för stora begåvningar att lära sig hantverket genom studier av partitur. Vi ser här en parallell till Rimskij-Korsakov. Raff skickade 1844 en pianokomposition till Mendelssohn som denne tyckte var bra och även rekommenderade för tryckning. Detta blev startpunkten för att lämna lärarverksamheten och helt ägna sig åt komponerande.

1845 lärde han känna Liszt. Det finns de som menar att det var Raff som lärde Liszt att instrumentera. Under åren 1849-53 blev han dennes assistent i Weimar och också medarbetare i *Neue Zeitschrift für Musik*. Tidningen hade då sedan 1844 ändrat kurs från Brahmsbeundran till Wagnerdyrkan och det var självklart att man där förväntade sig att han skulle bli ett språkrör för den nytyska musikriktningen. Han lämnar dock efter ett antal år Weimar och även en del av de ideal som Wagner-Liszt representerade. Orsaken var att "nytyskarna" bl.a. hade reagerat på en bok om Wagner, *Die Wagnerfrage* 1854, som han skrivit utan att konsultera Liszt. I denna riktar han viss kritik mot bl.a. Lohengrin. Till hans självskrivna motståndare ur Brahms cirkel tillkom nu alltså även en hel del från den nytyska skolan.

Han blir pianolärare i Wiesbaden 1856 och från 1877 till sin död direktör för det nygrundade Musikkonservatoriet i Frankfurt a. M. Detta blommade under hans ledning upp till en ledande institution, med bl.a. speciella klasser för kvinnliga tonsättare, vilket måste betraktas som anmärkningsvärt på den tiden. Han anställde också Clara Schumann som lärare.

Trots att många ifrågasatte hans kompositoriska talanger fick han också stort erkännande och nämndes under några årtionden med samma respekt som Mendelssohn, Schumann och Brahms. Under en tid var han en av de mest spelade tonsättarna i de tysktalande delarna i Europa. Under 1900-talet föll han efter hand i glömska. Ska man sammanfatta hans eftermäle, som det såg ut i slutet av 1900-talet, innan han nu på 2000-talet erhållit ett förnyat intresse, blir det både vin och vatten. Han ansågs genial men ojämn. Hans hantverksskunnande kunde ingen förneka, inte heller hans uppfinningsrikedom. Men hans stora produktion tycks ha legat honom i fatet. Under en tid tvingades han av ekonomiska skäl producera ett stort antal lättviktiga stycken, främst inom pianorepertoaren. Men detta borde inte hindra oss att se till att hans mästerverk lever!

Och mästerverken är många, inte minst på kammarmusikens område. I hans verklista finns bl.a. 6 operor, 11 symfonier, 5 solokonsorter. Bland hans kammarmusikverk kan nämnas en stråkoktett, en stråksextett, 8 stråkkvartetter, en pianokvintett, 2 pianokvartetter, 4 pianotrior, 5 violinsonater och en cellosonat. Det är en imponerande lista av kammarmusikverk som åtminstone kvantitativt är i paritet med Brahms

Pianotrio nr 1 op. 102

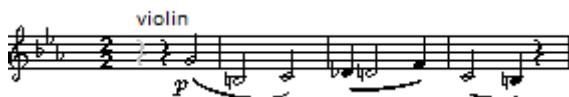
1. *Rasch* 2. *Sehr rasch* 3. *Mässig langsam* 4. *Rasch bewegt*
1861

Raff skrev 4 pianotrior, alla väl värda att spelas på kammarmusikscenerna. Denna i c-moll är den första.

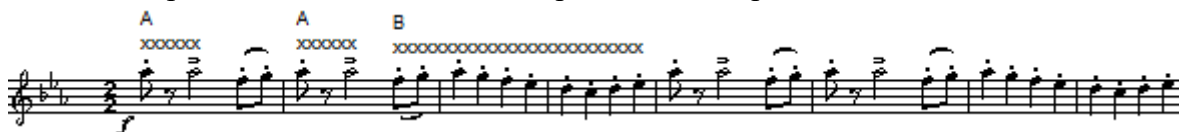
Första satsen, *Rasch*, i *alla breve*-tempo har ett ungefärligt tempo på 120 halvnoter per minut. Den inleds ödesmättat med en dialog mellan piano och stråkar. Temat i stråkarna ska visa sig rytmiskt förebåda motiv B i huvudtemat, (se nedan) men presenteras här i förstorade notvärden. Tonarten är c-moll:

Den övergår snart i ett avsnitt som börjar med rörliga figurer i pianot i form av 8-delar liknande albertibas men spelade i båda händer och med början i pianissimo.¹ Dynamiken stegras successivt mot ett maximum inför början av satsens huvudtema. I detta avsnitt ska man lägga märke till ett tema som smyger sig in i violinen med fortsättning i cellon.

Huvudtemat som hörs i slutet av crescendo är mycket kraftfullt och uppbyggt av två motiv, A respektive B, utmärkta i notexemplet, som visar pianostämman:

Som synes har B-motivet stora likheter med inledningens stråksvar. Huvudgruppen är kort och avlöses av den dubbelt så långa sidogruppen. Sidotemat smyger sig på i violinen i något som upplevs som Ess-dur, men utan några Ess-durackord:

Sidotemats första och andra takt med sina 6 fjärdedelnoter bildar i stigande sekvenser och stigande dynamik övergång till genomföringen.

Genomföringen är lång och börjar med att huvudtemats A-motiv utvecklas. Snart hörs även sidotemat med början i pianot och svar i cellon. Genomföringen kännetecknas i övrigt av ”Raffinerade” växlingar mellan motiv från de båda temana. Och i avslutningen hittar vi satsens tredje stegring, nu inför återtagningen.

Återtagningen är kort, av samma längd som huvud- och sidogrupp i expositionen. Sidotemat klingar nu i C-dur.

Sedan startar en lång coda med huvudtema och sidotema i förnyad genomföring. I slutet återkommer i stråkarna violintemat från inledningen (se notex. nr 2 ovan).

¹ I G. Brodin, *Musikordboken* finns följande beskrivning av alberti-bas: i pianomusik ett schablonmässigt vänsterhandsackompanjemang, bestående av likformigt brutna ackord:

Den andra satsen, *Sehr rasch*, har tredelad form, ABA. A-delen är ett fugato med början i violinen och med svar på kvinten i cellon. Notexemplet visar dessas insatser och slutar just innan pianot gör sin entré på tonikan. Pianot spelar sin stämma unisont i båda händer:

Här kan man fr.o.m. takt 2 ana samma sjunkande rörelse som i första satsens huvudtema (motiv B).

B-delen, som motsvarar Trion i ett scherzo, inleds i violinen. Det är en härlig kontrast till den kärvare A-delen:

Fugatot återkommer och avslutar satsen.

Den långsamma mellansatsen, *Mässig langsam*, visar inte bara på Raffs förmåga att skapa vackra melodier utan även att ge dem spänning under deras utveckling. Den mäktiga satsen har ABACBA-form. Mer om detta nedan.

A-temat i E-dur presenteras i pianot:

B-delen i H-dur tas upp i violinen men får snart sällskap av cellon:

Intensiteten ökar och får sin kulmen när även pianot träder in och förstärker melodin:

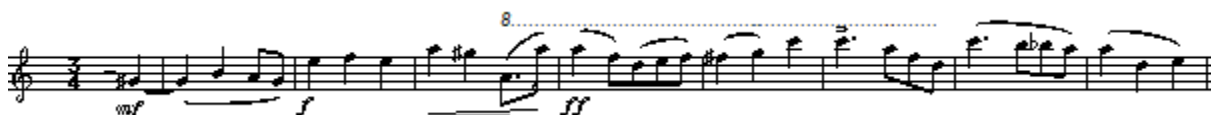
Den första A-delen återkommer förkortad till hälften, innan det är dags för nästa avsnitt. Det går i C-dur och är ganska kort (18 takter). Jag har kallat det C. Pianot spelar ett tremoloackompanjemang och har också betoningar på första fjärdedelen i varannan takt. I violinen uppträder ett nytt tema, men i cellon känner vi igen A-temats början. Avsnittet har alltså viss genomföringskaraktär:

Den uppbyggda spänningen kulminerar men tonar slutligen ner till en stillsam övergång till B-delens återkomst. Tonarten är fortfarande C-dur och avsnittet är mer eller mindre identiskt med första B om man bortser från tonarten:

Liksom i det första B-avsnittet kommer efter en stund pianot in och förstärker melodin (se ovan).

Slutligen återkommer A en sista gång i tonikan E-dur och är nu några takter längre än första A.

Finalen, *Rasch bewegt*, har rondoform i mönstret ABACABCA.

En mäktig, sjunkande skalarörelse i pianot utgör inledning, innan refrängen hörs, först i cellon. Tonarten är som väntat c-moll och stämningen rastlöst nervös:

Den första episoden B, inleds med en dialog mellan pianot och stråkarna. Den har en atmosfär av det som brukar kallas ungerskt romskt över sig:

Episoden är 3-delad och gör i sin mellandel en utflykt i a-moll. Denna börjar i pianot:

Den första delen i c-moll återkommer på nytt. Den slutar med satsens introduktion!

Andra A är något förkortat.

Episod C är ca dubbelt så lång som B. Den börjar i pianot och anslår en betydligt ljuvare ton. Tonarten är C-dur:

Det är inte ovanligt i rondon att den långa episoden i satsens mitt förutom nytt material också har genomföringsavsnitt av tidigare material. Man talar då om sonat rondon. Så är det även här men genomföringen smyger sig in på ett mycket raffinerat sätt. Först hörs i stråkarna ett tema som inte är identiskt med tidigare hörda, men med stora likheter:

Det följs så småningom i cello av ett motiv som vi känner igen från andra temat i episod B:

Och snart hörs hela detta tema imitativt i samtliga register med början i pianobasen. Tonarten ändras samtidigt från c-moll, via b-moll och ass-moll, till fiss-moll:

Tredje A är liksom andra A förkortat.

Andra B återkommer i stort oförändrat.

Andra C börjar i ciss-moll. Här saknas nu genomföringsavsnittet av det andra B-temat.

Sista A är något förlängt.

Nog borde ett verk som detta kunna göra succé på den svenska kammarmusikscenen!

Stråkkvartett nr. 7 op. 192:2 (Die schöne Müllerin)

1. Der Jüngling 2. Die Mühle 3. Die Müllerin 4. Unruhe
5. Erklärung 6. Zum Polterabend

1874

Raff skrev 8 stråkkvartetter. De fem första hade konventionell form men de tre sista, som tillsammans utgavs som op. 192 hade alla mer än 4 satser. Detta är den mellersta av dessa och något så ovanligt som en programmusikalisk stråkkvartett. Detta är kanske inte så underligt med tanke på att Raff, trots sina många kammarmusikverk av gängse snitt, ändå 20 år tidigare varit förankrad i den nytyska skolan, där programmusikens fana hölls högt. Verket har inget att göra med Schuberts sångcykel. Tvärt om slutar den lyckligt om man får tro satsernas benämningar.

Första satsen, *Der Jüngling*, går i D-dur och beskriver en yngling på friarstråt. Första notexemplet visar de första takterna av introduktionen, cello- och förstafiolstämman:

Denna leder fram till huvudtemat, som tyder på att vår hjälte är en frimodig och käck gosse:

Satsen är gjuten i sonatform. Sidotemat går som övligt i A-dur. Det skiljer sig inte stämningsmässigt så mycket från huvudtemat:

Sidogruppen är lång jämfört med huvudgruppen.

Genomföringen uppehåller sig mest kring introduktionens brutna ackord.

Återtagningen bjuder på nytt på huvud- och sidotema, det senare nu i tonikan.

En längre coda, som åter tar upp och utvecklar de båda temana, avslutar satsen.

Den andra satsen, *Die Mühle*, ska ge en bild av möllan i arbete, där cellon med sitt ackompanjemang härmar vattenhulets slammer. Staccatoackompanjemanget, som syns i de första två takterna, fortsätter hela tiden i cellon. Tonarten är g-moll:

Trots att satsen är kort hinner flera melodier presenteras rondoartat, t.ex. denna i B-dur:

Just det andra temat ovan upprepas senare i G-dur, innan g-mollavsnittet kommer tillbaka och avslutar.

Sats nr 3, *Die Müllerin*, ska skildra den vackra flickan, som ynglingen blir förälskad i. Här finns det risk att porträttet blir alltför sentimentalt vackert. Raff får sägas klara det bra. Att varken göra de melodiska eller harmoniska vändningarna förutsägbara brukar vara en bra medicin mot själlös ytlighet.

Fjärde satsen, *Unruhe*, ca 3 minuter lång, ska skildra ynglingens kärleksvänder och oro över om kärleken är besvarad. Och det gör den med besked; den fantastiska satsen i *Allegro* får något nästan olycksbådande över sig. Man anar både Schuberts Gretchen och Mendelssohns scherzon som inspirationskällor.

Satsen har scherzots 3-delade ABA-form. I notexemplet, som visar A-delens inledning, får mellanstämmen (violin 2) spegla även violans, som är likartad:

The image shows a musical score for the beginning of the A-section. It consists of three staves: violin 1 (top), violin 2 (middle), and cello/bass (bottom). The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 2/2. The first staff has a dynamic marking of 'p' (piano). The second staff also has a 'p' marking. The third staff has a 'p' marking. The music features a melodic line in the violin 1 and a rhythmic accompaniment in the other two parts.

Mellandelen, B, är en kanon på oktaven:

The image shows a musical score for the B-section, which is a canon on the octave. It consists of four staves. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 2/2. The music is marked 'pp' (pianissimo) throughout. The first two staves are for violin 1 and violin 2, and the last two are for cello/bass. The music features a rhythmic accompaniment in the lower parts and a melodic line in the upper parts.

Sats 5, *Erklärung*, Kärleksförklaring, utgörs av en dialog mellan ynglingen, cellon, och mjölnarflickan, violin1, allt till mellanstämmornas tassande ackompanjemang. Den inleds med ett solo i cellon, som får svar i violin 1:²

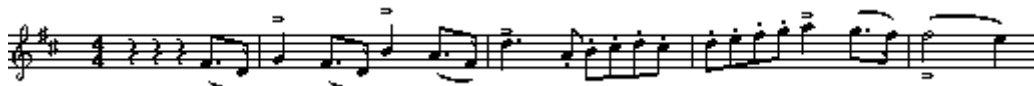

The image shows a musical score for the beginning of Sats 5. It consists of two staves: violin 1 (top) and cello/bass (bottom). The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 3/4. The first staff has a dynamic marking of 'p' (piano) and the word 'espressivo' above it. The second staff has a dynamic marking of 'p' and the label 'violin 1' below it. The music features a melodic line in the violin 1 and a rhythmic accompaniment in the cello/bass.

Violinens inpass kommer allt tätare, passionen ökar och till slut kan de två älskande förenas i en lång och samtidig duett som slutar i ritardando. En kort coda sätter punkt.

Finalen, *Zum Polterabend*, skildrar festen kvällen före bröllopet.³ Även i musik som ska berätta en historia vill man gärna hitta ett formmönster. Ett rondo med genomföringsavsnitt i mönstret ABACABA-coda verkar kunna passa.

A-temat hörs efter en kort och energisk introduktion. Det har uppåtsträvande karaktär:

The image shows a musical score for the A-theme. It consists of a single staff. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The music is marked 'p' (piano). The theme features a melodic line with a clear upward trajectory.

Episod B är ca dubbelt så lång som ritornellen, A. I episoden strävar första temat också uppåt men har förutom punkteringarna ett antal sjunkande 16-delsfraser. Kanske ska de spegla festens oväsen:

The image shows a musical score for the B-episode. It consists of a single staff. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 4/4. The music is marked 'p' (piano). The episode features a melodic line with a clear downward trajectory.

² Erklärung betyder förklaring. I texter på engelska kallas satsen Proposal, alltså frieri. Jag har dock inte lyckats hitta den betydelsen av Erklärung och föreslår i stället kärleksförklaring.

³ Polterabend är en tysk tradition, en fest i brudens hem kvällen före bröllopet. Då samlas ungdomar för diverse upptåg, bl.a. porslinskrossning. Polter betyder buller, slammer, oväsen.

Här finns även 8-delsfraser som påminner om dem i ritornellen:

Ovanligt nog startar en utveckling av de olika motiven redan i episodens andra halva. Andra A återkommer i samma skepnad som första men kompletteras med några takters stegring i slutet inför nästa episod.

Episod C är lång och bjuder på genomföring av A och B men även ett nytt tema. Den börjar direkt med att i B-dur utveckla A-temat och sedan snart även ett triol-motiv som hörts i B, innan det nya temat hörs:

Detta blir nu även föremål för utveckling, delvis tillsammans med motiv från episod B. A-B-A återkommer en sista gång, sista B och A förkortade till hälften. Den avslutande codan är byggd kring motiv från B och slutar i triumf.